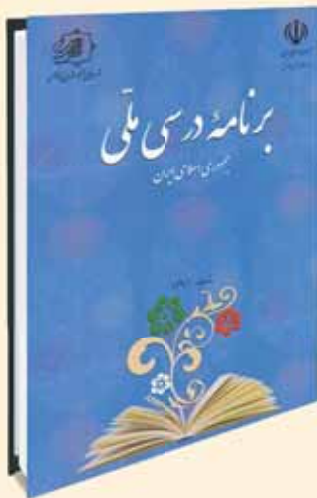

معلم، طراح برنامه درسی

دکتر میترا دانشور

تحول بنیادین آموزش و پرورش، ۱۳۹۰: ۲۳) **راهکار ۵-۵:** «اختصاص حداقل ۱۰ درصد و حداکثر ۲۰ درصد از برنامه‌های آموزشی به معرفی حرفه‌ها، هنرها، جغرافیا، آیین و رسوم، نیازها و شرایط اقلیمی و جغرافیایی استان‌ها به‌ویژه مناطق روستایی و عشایری با رعایت استانداردهای ارتقای کیفیت و تقویت هویت اسلامی ایرانی دانش‌آموزان در چارچوب ایجاد کارآمدی و تقویت هویت ملی» (سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، ۱۳۹۰: ۲۳)

بند ۲-۱۳ برنامه درسی ملی: «با عنایت به راهکار ۵-۵ سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و بنا به ضرورت پاسخ‌گویی به نیازها و اقتضائات محلی و منطقه‌ای، برنامه‌ریزی و تأمین محتوای بخشی از زمان رسمی تعلیم و تربیت در اختیار استان، منطقه و مدرسه خواهد بود که در چارچوب آئین‌نامه‌های ابلاغی برنامه‌ریزی و اجرا می‌شود». (برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۲: ۴۷)

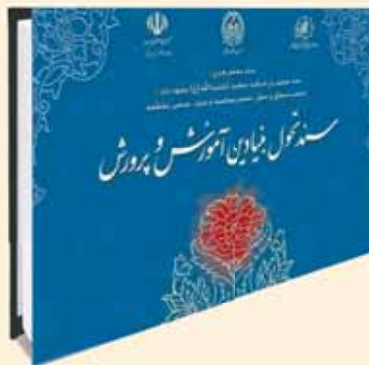
با دیدن این راه‌کارها، من با خود اندیشیدم اگرچه حرکت به سمت «کاهش تمرکز در طراحی برنامه‌های درسی و تولید مواد آموزشی» حق آموزگاران و دانش‌آموزان است، اما برای تحقق این مهم بسترها را باید آماده ساخت؛ چه برای

سال‌ها پیش برای ارزشیابی از اجرای آزمایشی کتاب‌های بخوانیم و بنویسیم یکی از پایه‌های دوره ابتدایی گذرم به کلاسی در شهر کرد افتاد. در کتاب بخوانیم، درسی بعنوان درس آزاد، شامل صفحات سفید، در نظر گرفته شده بود تا آموزگار هر کلاس متناسب با نیازهای دانش‌آموزان و شرایط محیط آموزشی آن درس را طراحی و ارائه کند. بسیار مشتاق بودم ببینم که در این شهر این درس چه محتوایی دارد. از دانش‌آموزان خواستم محتوای آن درس را بخوانند. در همه کتاب‌ها نوشته شده بود:

دماوند

«هر روز صبح که چشم می‌گشایم و پنجره‌ها را باز می‌کنیم قلّه دماوند را می‌بینیم. در شهر تهران...» این درس که توسط پایتخت‌نشینان طراحی نشده بود و قرار بود نیازی از نیازهای بومی را رفع کند باز به تهران اختصاص یافته بود و نه مثلاً به زردکوه که در نزدیکی شهر کرد واقع و از شاخص‌های استان است؛ و یا هر موضوعی از موضوعات بومی و محلی!

چند سال بعد، یعنی در سال ۹۰، با تصویب سند تحول بنیادین با دیدن راهکار شماره ۵ و بند ۵-۵ آن و پس از آن با تصویب برنامه درسی ملی در سال ۹۱ و راهکار ۲-۱۳ آن به یاد آن روز و آن درس در شهر کرد افتادم. نخست به این راهکارها توجه کنید:

راهکار ۵ سند تحول بنیادین: «تأمین و بسط عدالت در برخورداری از فرصت‌های تعلیم و تربیت با کیفیت مناسب با توجه به تفاوت‌ها و ویژگی‌های دختران و پسران و مناطق مختلف کشور» (سند

برترین دسته
از صلاحیت‌ها
برای معلمان
توانایی
طراحی
فعالیت‌ها و
دروس آزاد
یا اختیاری
است

وجه تجویزی ← صلاحیت‌های اجرا
وجه نیمه‌تجویزی ← صلاحیت‌های انتخاب‌گری
وجه غیرتجویزی ← صلاحیت‌های طراحی
اجرای مؤثر برنامه‌های درسی در گرو تضمین صلاحیت معلمان در شناخت ویژگی‌های دانش‌آموزان، تسلط به روش‌های یاددهی - یادگیری، شناخت و کاربرد مواد و رسانه‌ها، داشتن مهارت‌های CDL، مدیریت کلاس درس و تسلط به موضوع است.

علاوه بر صلاحیت‌های اجرا، توانایی انتخاب درس از میان درس‌های نیمه‌تجویزی، انتخاب داستان، فیلم، شعر، متن، بازی، تصویر و غیره، متناسب با نیاز دانش‌آموزان کلاس، انتخاب کتاب از بین چند کتاب پیشنهادی از صلاحیت‌های ضروری برای معلمان است.

برترین دسته از صلاحیت‌ها برای معلمان توانایی طراحی فعالیت‌ها و دروس آزاد یا اختیاری است. این سطح از شایستگی همان توانایی برنامه‌ریزی درسی، طراحی آموزشی و تألیف است. برای رسیدن به این سطح، باید از دو سطح قبلی گذشت. کسی که به این سطح می‌رسد قاعدتاً دو سطح قبلی را نیز داراست.

برای کسب یا ارتقای این صلاحیت‌ها، شرکت در دوره‌های آموزشی، مطالعه دقیق کتاب معلم (راهنمای تدریس) و مشاهده فیلم راهنمای تدریس لازم است اما کافی نیست. مطالعه کتاب‌هایی با موضوعاتی که در این سه سطح ذکر شد یاری‌رسان است اما بیشترین مهارت، پس از شرکت در دوره آموزشی و مطالعه فراوان، از «اجرای برنامه در کلاس» کسب خواهد شد. همان اصطلاح «Learning by Doing» که برای دانش‌آموزان به کار می‌بریم یا «یادگیری از طریق عمل» برای آموزگاران نیز کاربرد دارد. حال اگر می‌خواهید از حق خود که همان طراحی و تولید بخشی از برنامه درسی است استفاده کنید برای آن آماده شوید.

منابع

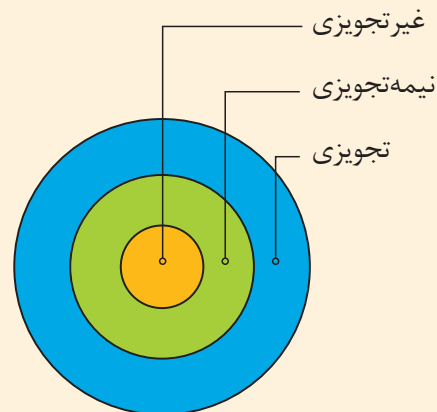
۱. برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران؛ تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، اسفند ۱۳۹۲.
۲. سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (سند مشهد مقدس)، شورای عالی آموزش و پرورش، آذرماه ۱۳۹۰.

یک درس و چه برای دروس کل کتاب. در هر صورت، برای طراحی و تولید درس یا درس‌ها آشنایی با برنامه‌ریزی درسی، طراحی آموزشی و اسناد بالادستی چون سند تحول و برنامه درسی ملی ضروری است.

آنچه همه ما در سالیان اخیر از کم و کیف برگزاری دوره‌های ضمن خدمت (عنوان قدیم) یا تربیت نیروی انسانی (عنوان جدید) به خاطر داریم شاهدهی بر این نکته است که برای ارتقای نیروی انسانی راهی به جز خودآموزی وجود ندارد، به قول حافظ:

ما آزموده‌ایم در این شهر بخت خویش

باید برون کشید از این ورطه رخت خویش
شما نیز که خواننده این مقاله هستید مطمئناً راه خودآموزی را در پیش گرفته‌اید. بیایید با هم بررسی کنیم که همین راهکارها چه مسئولیتی را بر دوش آموزگاران محترم می‌گذارد و چه سیر مطالعاتی را طلب می‌کند.

در هر دو سند مصوب از سه مفهوم تجویزی، نیمه‌تجویزی، و غیرتجویزی یاد شده است؛ این‌ها سه وجه از برنامه هستند. منظور از **وجه تجویزی** یا **الزامی** برنامه، دروسی است که اجرای آن برای تمام کلاس‌ها در سراسر کشور الزامی است. وجه دوم شامل دروس **نیمه‌تجویزی** یا **انتخابی** است که آموزگاران می‌توانند از بین تعدادی دروس پیشنهادی یا حتی کتب پیشنهادی، برخی از آن‌ها را متناسب با نیاز کلاس و دانش‌آموزان انتخاب کنند و به اجرا درآورند. بخش سوم شامل جلسات **غیرتجویزی** یا **اختیاری** یا همان درس آزاد است که در آن آموزگاران متناسب با نیازهای کلاس به طراحی و تدوین درس می‌پردازند. این سه وجه از برنامه مستلزم دستیابی معلمان به سه سطح از صلاحیت یا شایستگی است. این سطوح عبارت‌اند از: